

Zomerschroeforchis, biesvaren en andere buitenissigheden

De inzet van Mathijs Ver Straeten voor het behoud van zeldzame planten in het Weerter land

door Godfried C.M. Egelie.

1. *Spiranthes*, slechts gedurende den bloei vindbaar.

"Ik heb een zwak voor de flora van de natte heide en van dat zwak heb ik de laatste maanden veel last gehad". Zo begint Coebergh in 1906 zijn bijdrage aan het tijdschrift *De Levende Natuur*¹. Hij schrijft vanuit Maastricht en daar "moet ge niet naar natte heide zoeken". Dus aarzelt hij niet als hem gevraagd wordt eens in Weert te komen kijken. Meteen op het stationsterrein al wachten hem verrassingen. Maar Coebergh komt voor de natte heide, en "welken kant men verder ook uitgaat, natte hei kunt ge niet misloopen". In zijn artikel doet hij verslag van een interessante tocht, waarop allerhande hem al bekende en nog onbekende planten werden aangetroffen. Of, om zijn eigen woorden te gebruiken: "Talrijke oude kennissen zag ik er terug, al was sommiger tijd van jeugd en pronkzucht reeds voorbij, en met verschillende nieuwelingen sloot ik gemakkelijk vriendschap". Geen wonder dat de schrijver tot de slotsom komt: "De kennismaking met Weert is mij goed bevallen, heel goed zelfs".

Het enthousiasme van Coebergh verbaast niet. Want in publikaties over de Nederlandse flora en in correspondentie tussen plantkundigen van naam worden aan het begin van de eeuw bij herhaling zeldzame planten genoemd. Planten, waarvan de bijzondere bete-

De Tungelroyse Beek, rechtgetrokken, uitgediept en verbreed.

kenis toen al onderkend werd, maar die sindsdien toch uit het landschap verdwenen zijn, niettegenstaande alle pogingen ze voor de toekomst te behouden. Planten, waarbij als vindplaats opvallend vaak de naam Weert wordt vermeld.

De zomerschroeforchis was een van die zeldzame planten, waarnaar Coebergh tijdens zijn excursie op zoek was. *Spiranthes aestivalis*, zoals de officiële naam luidt. "Ik had mij er natuurlijk op gespitst die in de gaten te krijgen. Een vage aanwijzing leidde ons tot nauwkeurige inspectie rondom een plas bij de Zwartbroeksche watermolen. *Scutellaria minor* was present, maar de *Spiranthes*-kansen begonnen al merkelijk te dalen, want het werd tijd om op te stappen, zal ik maar zeggen, toen ons een vrij klein exemplaar in het oog viel. Verderop bleken er toen meerdere te staan. Hier en daar in troepjes van vier bijeen. Naar ruwe schatting staan er wel dertig exemplaren".

De plant werd in ons land op 21 augustus 1873 voor het eerst gezien. Van der Sande Lacoste trof haar toen aan op een moerassig stukje heidegrond bij de watermolen van Stramproy. In 1900 verzamelt een andere bekende plantkundige, Goethart, nog enkele exemplaren op dezelfde plaats. Maar dan verliest het terrein, dat bekend staat als de Vlood of de Vloet, het karakter van natte heide. Een verbeterde afwatering is daar debet aan en het dalen van de grondwaterstand als gevolg van het rechttrekken, uitdiepen en verbreden van de Tungalroyse Beek. Een dergelijke ingreep in een natuurlijke waterloop wordt in vakkringen "normaliseren" genoemd. Maar door de hierbij aangelegde norm werden *Spiranthes* de levenskansen ontnomen. Het droog geworden, oplopende terrein op de oever werd gemaaid voor pakgras. Het hoger gelegen gedeelte veranderde in bouwland. De toch al zeldzame plant verdween. In publikaties kwam de naam Weert als vindplaats niet meer voor.

Het duurde jaren voordat de zomerschroeforchis opnieuw in de omgeving van Weert werd aangetroffen. Het verhaal achter die gebeurtenis werd in maart 1916 gepubliceerd in *De Levende Natuur*². De auteur kent als geen ander de natuur rondom Weert. Dankzij hem koos de Nederlandsche Botanische Vereeniging (N.B.V.) Weert uit als vestigingsplaats voor haar eerste veldbiologisch station³. Zijn bijdrage "Hoe weer *Spiranthes aestivalis* werd ontdekt" is niet alleen het verhaal over de ware toedracht. Het maakt tegelijk iets duidelijk van de manier waarop de schrijver, Mathijs Ver Straeten, als bekwaam plantkundige te werk ging.

"Wijl nu de *Spiranthes* slechts gedurende den bloei vindbaar is en deze maar goed twee weken duurt, was zelfs voor iemand, die de geheele streek kent en doorzoekt, -maar niet elken dag den tijd heeft om er op uit te gaan,- de kans niet groot om, gesteld dat het plantje ergens nog voorkwam, dit te vinden. 'k Ben begonnen met alle moerassen en gronden van oogenschijnlijk gelijken aard in het dal der zelfde beek, als waarin de Vlood ligt, af te loopen, maar zonder succes. Daarna de stroomdalen aan het eerste ongeveer evenwijdig, tot eindelijk in het derde de moeite werd beloond. Dit had plaats onder eene eigenaardige omstandigheid."

Ver Straeten vertelt dan dat zijn vrouw hem vaak vergezelt op zijn tochten. Terwijl hij dan op blote voeten door de moerassige poelen loopt op zoek naar bijzondere planten, kijkt ook zij wat rond of zoekt een schaduwrijk plekje. "Zoo waren we er weer eens samen op uitgegaan een heerlijken, zonnigen Julidag, nu 'n kleine twintig jaar geleden. Mijn vrouw vlijde zich, bij 't af te zoeken terrein, in de schaduw van een berkestruik neer; zèlf koerste ik rechts af 't broek in, met 't bepaalde doel om naar *Spiranthes* te zoeken, en bleef zeer lang weg, wegens de uitgestrektheid van het terrein. Eindelijk weer op 't punt van uitgang terugkeerend, vond ik mijne vrouw omdwalende in de heide. Ze kwam op me toe met een klein, wit bloemtakje in de hand, zeggende: "Kijk eens, man, wat 'n lief plantje; dat heb ik nog nooit gezien". Verbaasd en met een gevoel, dat ik niet best beschrijven kan, was mijn wederwoord: "geen wonder, waarlijk, want honderden liefhebbers, hoe ze 't land ook hebben doorkruist, zagen dat nooit! Gij hebt daar

onbewust een schoone vondst gedaan. Het is het zeldzame plantje, waarnaar ik sedert jaren zoek en dat ik ook weer vandaag hoopte te vinden”.

Te begrijpen is 't, dat zij, veel voldoening gevoelende over haar ontdekking, mijn lange uitblijven gemakkelijk vergat -en later, als floristen van elders ons bezochten, met stralenden blik verhaalde hoe zij de eerste *Spiranthes* vond.

't Was een "reuzen" aar die eerste, een exemplaar, toevallig, zoo groot en mooi als men ze zelden aantreft, en in de beste periode van haar bloei. Ze werd met ongewone omzichtigheid, ja, met 'n zekere piëteit in den trommel geborgen en is als eene curiositeit bewaard gebleven.”

Een wat langer citaat, waaruit blijkt dat Ver Straeten de eer van deze bijzondere herontdekking graag gunt aan zijn vrouw Aletta Alida Zom. Opgetogen over de bijzondere vondst trokken ze samen nog wat dieper de Swartbroeker Peel in. Verschillende witte aartjes zagen ze boven het gras uitsteken. Ze vonden zelfs een plaats "waar *Spiranthes* in onze nabijheid bij dozijnen pronkte”.

In het aprilnummer van *De Levende Natuur* komt Ver Straeten op verzoek van de redactie nog eens op de zeldzame plant terug⁴. Hij had enkele exemplaren opgestuurd naar professor Oudemans, de auteur van het standaardwerk "De Flora van Nederland". Deze reageerde spontaan: "Indien mijn tachtigjarige beenen mij veroorloofden vijf minuten te gaan wil ik, vóór ik sterf, de plaats nog zien, waar in Nederland die planten groeien”.

Ver Straeten legt uit dat de naam van de plant is afgeleid van het Griekse *speira* dat spiraal, en *anthos* dat bloem betekent. De bloemetjes in de aar lijken immers in een schroef of spiraal rond de as te staan. Daaraan dankt de plant haar Nederlandse naam schroeforchis of draaiaar. Hierna wordt uitvoerig op de habitus ingegaan. De plant heeft meestal een, soms twee witte knollen. Boven de grond valt het bladrozet op met 3 tot 4 bladeren, die scheidevormig de korte stam omvatten. De tere bloemstengel meet 15 tot 20 cm met een bloeiaar van 4 tot 8 cm. Het exemplaar, dat indertijd door zijn vrouw was ontdekt, had zelfs een bloeiaar van 12 cm.

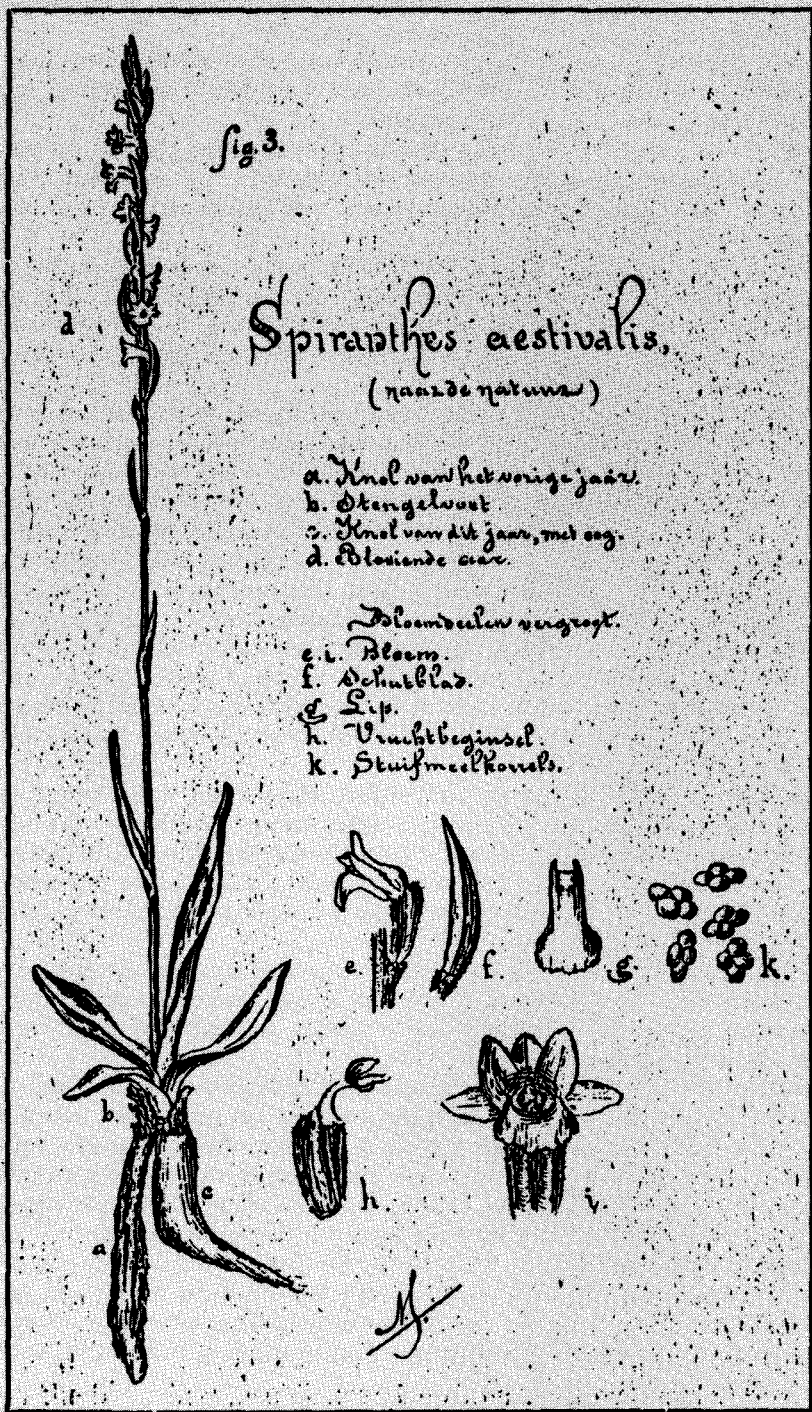
"De helderwitte bloempjes vormen een allerliefste verschijning in hun omgeving van talrijke tinten groen en bruin. Het is mij opgevallen, dat zij steeds hun kopjes juist even uitsteken boven die hunner naaste burenen, zoodat hun eigen lengte van die der buurtjes afhangt. Tusschen hoogere heide en spichtig gras bijv. zag ik magere exemplaren van 25 cm, terwijl de krachtigste, doch slechts plm. 18 cm hooge exemplaren, voorkomen op gemaaid heideveld”.

De schrijver gaat nog uitvoerig in op de vorm van de bloempjes, die grote overeenkomst vertonen met andere orchideeën. Dan sluit hij zijn artikel af met wat opmerkingen van algemene aard. "De bloeitijd begint midden Juli en duurt ongeveer tot het einde dier maand, twee weken dus.

Spiranthes groeit op grazigen, zuren, humusrijken heidegrond, die niet onder water komt, maar geen water doorlaat, dus na regen zeer lang nat blijft”. Met betrekking tot de biologische eigenschappen van de plant is de schrijver niet veel wijzer geworden. "Maar 't ligt voor de hand, dat het plantje aan bijzondere levensvoorwaarden gebonden moet zijn, anders zou 't in een streek, waar zulke groote uitgestrektheden vochtig heideveld liggen als hier, veelvuldiger, ja haast algemeen moeten voorkomen”.

Bij zijn eerste artikel plaatst Ver Straeten als illustratie een foto van enkele "zeer forsche exemplaren”. Een tweede figuur is een tekening, die hijzelf van de plant maakte op 2/3 van de ware grootte. Diezelfde tekening komt terug in het vervolghet verhaal. Er zijn nu details van de bloemdelen aan toegevoegd, voorzien van een verklaring in het fraaie handschrift van de auteur.

Coebergh, die in november 1905 verslag doet van zijn bezoek aan Weert, vond op de plaats van de herontdekking nog een dertigtal exemplaren. Zijn verhaal is afstandelijker

Tekening door Ver Straeten bij zijn artikel over *Spiranthes* in D.L.N. 1916.

en mist de persoonlijke betrokkenheid bij de natuur, die de verhalen van Ver Straeten kenmerkt.

"Een mooie plant is die *Spiranthes* niet, -meent Coebergh- maar als buitenissigheid is zij toch een heele aanbeveling voor Weert. En men behoeft waarlijk niet voor *Spiranthes* alleen naar Weert te komen"¹.

2. *Isoëtes*, de Schoone Slaapster.

Die laatste opmerking van Coebergh was wel ter zake. Weert had zowel de liefhebber als de vakman op het gebied van de plantkunde veel te bieden. Zo was de omgeving van de stad ook bekend vanwege een andere bijzondere plant: de biesvaren of *Isoëtes*.

De Nederlandse naam is misleidend, merkt Van der Veer in 1956 op⁵. Het is geen varen en de plant lijkt er ook niet op. Er is eerder verwantschap met de wolfsklauwen en met *Selaginella*, door de bloemisten Engels mos genoemd. "Het opvallende van de biesvarens is de totale onmogelijkheid om in de lengte te groeien". Daarom zullen we de plant alleen aantreffen in een omgeving met zeer lage begroeiing. De inlandse biesvarens vragen bovendien om een plaats waar zij doorgaans onder water staan. Het meest geschikt is een zandbodem op een diepte van 75 cm tot 2 m⁶. "Zij zouden door dit groeien in diep water al zeer lastig te vinden zijn, wanneer zij niet de eigenaardigheid hadden de buitenste bladen van het roset voortdurend af te stooten, die dan in groote menigte op het water drijven en aan de randen der door *Isoëtes* bewoonde plassen dikke en uitgestrekte banken vormen. Deze bladen zijn nu gemakkelijk te herkennen". Goethart, die dit in 1905 schrijft, weet uit eigen ervaring dat het lang niet altijd zo eenvoudig is op het spoor van de biesvaren te komen. In 1895 had hij een excursie dwars door de Peel gemaakt in het gezelschap van een andere bekende botanicus: Vuyck. Ze hadden zich er van te voren goed rekenschap van gegeven dat het moerassige gebied op de grens van Limburg en Brabant niet bepaald rijk aan plantensoorten zou zijn. Maar als Nederlandse floristen, die vooral geïnteresseerd waren in de moeras- en waterplanten, hoopten zij toch tijdens deze excursie de biesvaren te vinden.

De naam "floristen" is afkomstig uit universitaire kringen in die jaren. Te Leiden had men vooral belangstelling voor wat de "floristiek" werd genoemd. De aandacht ging daarbij uit naar de flora, de planten in de vrije natuur, in Nederland en de "Overzeesche bezittingen". Het Rijksherbarium beschikte over een belangrijke verzameling.

Andere universiteiten legden andere accenten. Daar ging het vooral om de fysiologie, de levensverrichtingen van de plant. Zowel Goethart als Vuyck behoorden tot de "Leidse" of "floristische" richting⁷. Geen wonder dat ze er zo op gespist waren tijdens de Peelexcursie ook de biesvaren te vinden.

Ze waren zich er overigens terdege van bewust dat die vondst zowat gelijk stond "met iets ongelooflijks, met een fabel! *Isoëtes* is in ons land de Schoone Slaapster, doch niet in het bosch, maar op den bodem van plassen en wie tot haar wil komen, moet bijzondere etiketten in acht nemen; hij nadere haar ongeschoeid en met reinen voet. Wil zij haren aanbieder toelaten, dan prikt zij dien in de voet; dan eerst neigt zich de gelukkige botanicus tot haar, omhelst haar en verbergt haar zorgvuldig in het beste wat hij haar kan geven, in zijn plantenbus. Maar ofschoon mijn reisgenoot al deze bijzondere voorzorgen in acht had genomen, den geheelen plas blootvoets was doorgetrokken, zoo heeft hij niets kunnen ontdekken dan *Littorella* en nog eens *Littorella*, die, voornamelijk langs de kanten van den plas, even gemeen schijnt te prikken als van *Isoëtes* wordt beweerd. Wat wij kunnen konstateeren is dat in geen enkele der door ons onderzochte plassen, meeren, poelen, vennen, broeken, moerassen, peelen of hoe ze verder heeten mogen, eenig spoor van *Isoëtes* of *Subularia* was te ontdekken. Ook dit is een resultaat, al is het negatief; en het moge voor anderen een geruststelling zijn dat zij door het niet bezoeken van deze veenstreken, dergelijke zeldzame soorten zullen missen; zij komen

er niet voor. Zouden zij er toch kunnen zijn? bijvoorbeeld in een nietig plasje dat we toevallig voorbijgegaan zijn? Het is mogelijk!"⁸.

Toeval of niet, de plaats waar later de biesvaren ontdekt zal worden, zijn ze inderdaad gepasseerd. De beide onderzoekers naderen Weert langs de Moeselpeel. De plant, waarnaar ze op zoek zijn, wordt in 1904 op grondgebied van Nederweert aangetroffen in de Banen, het Sarsven en de Roeventerpeel. Niet direct het "nietig plasje" waar Vuyck het in zijn verslag over heeft.

Over Isoëtes, het voorkomen in Limburg en de verwantschap met fossiele vormen verschijnt in 1924 een bijdrage in het Natuurhistorisch Maandblad⁹. De auteurs, Jongmans en Van Rummelen, merken op dat de plant die onder meer van de Eester Zanding in Friesland bekend was, in Limburg voor het eerst werd gevonden door Goethart en Jongmans. Ze verwijzen daarbij naar een artikel in het Nederlands Kruidkundig Archief (N.K.A.). Sinds 1904 was dat vooral het contactorgaan voor de floristen binnen de N.B.V. Goethart doet daar met het oog op de ledenvergadering op 26 februari 1905 verslag over de belangrijkste resultaten van het wetenschappelijk werk in het jaar daarvoor. Ook de biesvaren komt ter sprake. "Het voorkomen van Isoëtes in ons land was zeer waarschijnlijk, daar zij zoowel in Noordwestduitschland als in België gevonden werd. Toch heeft zij zich voor onze botanisten meer dan 50 jaren lang weten te verbergen.

Het is wel aan eene speling van het toeval te danken, dat in ditzelfde jaar 1904 in een geheel ander deel van ons land door de H.H. Jongmans en Ver Straeten en mijzelf alle overige vormen van het geslacht Isoëtes, die in ons land verwacht konden worden, ook inderdaad werden ontdekt"⁶.

Waarom Jongmans en Van Rummelen in hun verhaal over de ontdekking van Isoëtes in Limburg de naam van Ver Straeten weglieten is onbegrijpelijk. Hebben zij de betekenis van deze man, die geen universitaire opleiding had genoten, ernstig onderschat? Toch kende hij als geen ander de omgeving van Weert. Heel fijntjes had hij jaren daarvoor al eens opgemerkt: "De floristen uit Holland, hier exploreerend, kruisten gewoonlijk allen in dezelfde terreinen en doorzochten dus niet de geheele streek. Daaraan o.a. is het toe te schrijven, dat niemand hunner het spoor vond van Isoëtes en in 1904 een der beste kenners onzer Nederlandsche flora eerst geheel ongeloovig stond tegenover mijn beweren, dat die plant hier voorkomt"². Goethart, want hem zal Ver Straeten wel bedoelen, geeft nog enkele bijzonderheden over de planten, die zij vonden. Vooral talrijk was Isoëtes echinosporum in de beide vormen *f. curvifolium* en *f. elatius*, terwijl in de Roevenderpeel betrekkelijk zeer schaars Isoëtes lacustre *f. rectifolium* werd gevonden". De plant, die nu ook in de omgeving van Weert is ontdekt, wordt een paar jaar later al met uitsterven bedreigd door de voortschrijdende ontginningen. Het tekent Ver Straeten dat hij zo goed mogelijk geïnformeerd wil zijn om zich voor het behoud te kunnen inzetten. Aan Vuyck schrijft hij: "En is U niet bekend, of in de bibl. van den Ned. bot.V. of anders in eene der Universiteitsbibl. eenig werk is, dat in 't breede over Isoëtes handelt? Zoo niet, zoudt U dan niet willen aanschaffen -en mij ter lezing afstaan- of zelfs te Weert deponeren: Motelay & Vendryès, Monographie des Isoëteae"¹⁰.

Onderzoek naar bijzondere planten als schroeforchis en biesvaren veroorzaakten een ommekeer in het denken van Nederlandse botanici over het nut van een eigen veldbiologisch station. De dierkundigen namen op 8 juli 1875 in Den Helder hun zoölogisch station in gebruik. Hun collega-biologen, die zich met plantkundig onderzoek bezighielden, toonden vooralsnog geen enkele belangstelling voor een dergelijk veldbiologisch station.

Het onderwerp kwam pas ter sprake tijdens een algemene bestuursvergadering van de N.B.V. op 24 september 1904. "Lotsy, een man met grote internationale ervaring, wees

de bestuursleden erop dat onderzoek, door Goethart gedaan aan Isoëtes en andere waterplanten, had aangetoond hoe belangrijk het was de flora op de natuurlijke groeiplaats te kunnen bestuderen⁷³. De discussie levert ook die dag weer niets op. Het geduld van Goethart, die de oprichting van zo'n onderzoeksstation van harte ondersteunt, raakt op. Hij benadert Ver Straeten, vraagt hem in Weert eens uit te zien naar een pand, dat voor dit doel kan worden ingericht. Uit een brief van 18 januari 1905 blijkt dat er inderdaad iets gevonden is, dat voor het beoogde doel uitermate geschikt lijkt.

Twee dagen later al reist Goethart in gezelschap van Lotsy naar Weert. Het pand wordt bekeken en voor de tijd van een jaar gehuurd. Het Kok Ankersmit station te Weert is hiermee een feit. Bij wel en wee werd in het Weerter Jaarboek 1992 stilgestaan.

3. Een verdwenen plant weergevonden.

Ook namen van andere, vaak zeldzame plantensoorten, komen voor in de literatuur over Weert aan het begin van deze eeuw. Zo organiseren enkele leden van de N.B.V. een excursie naar dat gebied in de dagen rond Pinksteren 1918. De bevindingen van Henrard, Jansen en Kloos zijn aan het eind van diezelfde maand nog gepubliceerd in het N.K.A.¹¹.

Op de lange lijst van verzameld materiaal komt uiteraard Isoëtes voor. De plant werd aangetroffen in de Roeventerpeel, die bezocht werd "onder leiding van den heer Ver Straeten en zijn zoon". *Pilularia globulifera* L, de pilvaren, werd daar ook gezien evenals *Potamogeton gramineus* L, het grasfonteinkruid. *Echinodorus ranunculoides* L, de kruipende waterweegbree, werd verzameld "bloeiend in twee vormen, een diepwater-vorm en een landvorm. Deze zeer zeldzaam bloeiende vorm is door ons in de Roevender Peel in groot aantal gevonden." Naast andere planten worden nog vermeld *Helosciadium inundatum* Koch, het ondergedoken moerasscherm, en de kruipbrem, *Genista pilosa* L.

Op maandag 20 mei trekt het drietal "naar Stamprooy om *Ceterach officinarum* op den kerkhofmuur aldaar te zien." Dit merkwaardige plantje, in het Nederlands schubvaren genoemd, was het uitstapje meer dan waard. Garjeanne uit Venlo had het daar in 1910 ontdekt. Hij vertelt erover in *De Levende Natuur* onder de titel: "Een "verdwenen" plant weergevonden¹². Het hoofdverspreidingsgebied van de varen is eigenlijk Zuid- en Midden-Europa. Een enkele keer werd ze in Engeland aangetroffen en op vestingmuren in West-Duitsland. In ons land was ze in 1845 voor het eerst gezien in Paterswolde, maar werd daarna nergens meer aangetroffen.

"Op een fietstocht door de Westelijke uitwas van Limburg heb ik wel een 30-tal exemplaren van *Ceterach officinarum* gevonden en wel aan de binnenzijde van de kerkhofmuur te Stamprooy. Er stonden er zoo veel en de exemplaren waren zoo goed ontwikkeld, dat men den indruk kreeg van een zich volkomen "thuisvoelen" der plantjes.

In ieder geval kan van nu af *Ceterach* weer in onze flora worden opgenomen, of 't moest zijn, dat iemand daar die varentjes had uitgezaaid. Dat is nu wel niet waarschijnlijk, maar, nu er te Weert een botanisch station is, kòn 't toch zijn, dat we hier met een "kweekproef" te doen hebben, die dan uitmuntend geslaagd mag heeten."

Garjeanne geeft vervolgens een beschrijving van dit aardige varentje. Hij besluit met een oproep. "Interessant is de vondst voor ons land dus wèl, 't is maar te hopen, dat de vindplaats nu niet "afgegraasd" wordt door hen, die vanuit Weert naar Stamprooy gaan. Men beschouwe de *Ceterach*'s eenigszins als natuurmonument."

Vijf jaar daarna, juni 1915, treft Ploem uit Vaals tot zijn verrassing de plant ook in Wittem aan. De ontdekking wordt gemeld aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, waarna de Wever uit Nuth er het een en ander over vertelt in het *Maandblad*¹³.

Er is in deze bijdrage sprake van de Miltvaren. Deze, nu verouderde Nederlandse naam, had nog te maken met de oorspronkelijke Latijnse naam: *Asplenium Ceterach* (splen =

milt). Deze naam was gekozen "omdat de plant in oude tijden tegen ziekte der milt werd gebruikt. Men stelde zich voor dat de ziekteverschijnselen, die men hypochondrie noemde, haar oorzaak hadden in afwijkingen der milt. Mogen we Dioscorides gelooven, dan schijnen vele Grieksche aesculapen zelf aan deze ziekte gelaboreerd te hebben. Zoo'n miltvarenkuur moest 40 dagen duren, maar... dan was ze ook probaat.

In werkelijkheid is haar werking zoo goed als nihil. 't Is wel jammer, want 't aantal zenuwzieken neemt voortdurend toe. In onze gejaagden tijd heeft de mensch immers geen rust; rustige ontspanning wordt al meer en meer onmogelijk".

Ook nu weer de zorg om het behoud. "'k Heb den eigenaar van den muur, waarin Ceterach ontdekt is, dadelijk verzocht dezen muur voor "schoonmaken" te willen vrijwaren. Vriendelijk en stellig heeft de Heer L. Merkelbach me toegezegd aan mijn verzoek te voldoen".

Twee jaar later meldt Ver Straeten dat hij de miltvaren vond op een oude muur te Heythuysen¹⁴. In een artikel over de invloed van de winter in 1917 op de wilde flora, is sprake van plantjes te Eys-Wittem en een exemplaar "in den ouden muur te Roggel, die dit jaar zal afgebroken worden"¹⁵.

Uit het verslag van de pinksterexcursie in 1918 blijkt dat in Stramproy gevolg is gegeven aan de oproep de Ceterach met zorg te omgeven. "De plant wordt hier beschermd; er is kippengaas over het gedeelte van den muur gespannen, waar zij voornamelijk groeit. Ook elders op den muur vonden we enkele plantjes".

In 1923 komt Jos Cremers van het N.G.L. op een en ander nog even terug. "In december 1921 ontvingen wij een schrijven van den heer Heimans uit Amsterdam, waarin ons werd gemeld, dat men bezig was den Stramproyer kerkhofmuur te vernieuwen en Ceterach officinarum wellicht in z'n bestaan gevaar liep. Wij hebben dat schrijven toen doorgezonden aan den WelEerw. Heer P.F. van Buggenum, kapelaan te Stramproy.

't Doet ons genoegen te kunnen constateeren, dat men 't Stramproyer "natuurmonument" met piëteit heeft willen behandelen.

Gelijk ons blijkt uit 'n brief van den WelEerw. Heer Kapelaan is een groot stuk van den ouden muur, waarin tal der bewuste varenplantjes groeiden, in den nieuwen muur gemetseld, zoodat er alle kans is dat 't voortbestaan van Ceterach officinarum te Stramproy verzekerd mag heeten"¹⁶.

Ook tijdens een vergadering van de N.B.V. in maart 1922 kwam het onderwerp ter sprake. "Bovendien deelt de heer Kloos mede, dat de pastoor van Stamprooy heeft medege-deeld, dat het muurtje met Ceterach vermoedelijk intact zal blijven, maar mocht het niet het geval zijn, dan zou het in zijn geheel kunnen worden verplaatst, mits de daaraan verbonden onkosten vergoed worden. De heer Kloos stelt voor, dat de Botanische Vereeniging of de vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten zich met den pastoor in verbinding zullen stellen"¹⁷.

Overigens had Jansen tijdens een vergadering in januari van dat jaar al verteld "dat de pastoor te Stamprooy beloofd heeft mede te werken aan het behoud van Ceterach door het muurtje in zijn geheel te verplaatsen"¹⁸.

Wie nu een bezoekje aan Stramproy brengt om de situatie ter plaatse op te nemen, vindt tot zijn of haar teleurstelling geen spoor van de oude muur terug. Ceterach zelf deelde het lot van de vele doden, die rond hun kerk begraven werden, maar plaats moesten maken voor de aanleg van parkeerruimte.

4. Planten zoeken, die nog niet bestonden.

Het verslag van de pinksterexcursie in 1918 is ook interessant omdat enkele malen een bezoek werd gebracht aan een terrein met een volkomen andere achtergrond. Het

Waar op de ontginning te Altweert eens Karelke woonde.

gebied in Altweeterheide op enkele kilometers ten zuidwesten van de stad gelegen, staat bekend als "Karelke". De lage heide- en broekgronden daar werden rond het begin van de eeuw door Jan Hendriks uit Weert aangekocht en in ontginning genomen¹⁹.

Op het bewuste terrein lag ook een boerderijtje, waar een zekere Karelke woonde. De man werd in dienst genomen. Het boerderijtje werd uitgebreid met een stal voor schapen en vee. Later is het door een solider onderkomen vervangen. Het complex is nu als Klein Karelke bekend.

Hendriks had in Weert een graanbedrijf. Hij schijnt zich ook bezig gehouden te hebben met de afzet van veevoer. Daarbij ging men wat minder zorgvuldig te werk dan in onze dagen. Het graan, dat veelal uit het buitenland werd geïmporteerd, was verontreinigd door veel onkruidzaden. Deze werden gemalen en als krachtvoer voor het vee op de markt gebracht. Niet in al te grote hoeveelheden, want voor en na deden zich vergiftigingsverschijnselen voor. Wat er tenslotte nog overbleef werd als bemesting op de ontginningen gebruikt. Geen wonder dat een terrein als Karelke door geïnteresseerden werd opgezocht vanwege de vele uitheemse planten, die daarop voorkwamen.

Men sprak van "adventieven", planten die niet van nature in een bepaalde streek voorkomen maar daar terecht kwamen als gevolg van menselijke activiteiten. Werden de zaden van niet-inheemse planten met wol uit het buitenland ingevoerd, dan sprak men van woladventieven. In het geval van Karelke ging het om graanadventieven. Ook de naam "Pothoofdplanten" is lang in zwang geweest. Een van de eerste terreinen immers, die de aandacht trokken vanwege het overvloedig voorkomen van adventieven, was het Pothoofd te Deventer. Op dit deel van de IJsselkade werden vroeger schepen gelost, die graan aanvoerden voor een meelfabriek aldaar. Ook dit graan kwam voornamelijk uit zuid-oost Europa en de Oekraïne. Wie voor het eerst de naam Pothoofdplanten heeft gebruikt is blijkbaar niet bekend²⁰.

Brummelkamp, die in 1915 over het onderwerp schrijft, tekent een aardige uitspraak op.

”De hospita van een paar leerlingen aan een school hier in de stad vertelde mij, dat haar jongens op het Pothoofd geregeld planten gingen zoeken, die nog niet bestonden. Al is het geen correct Nederlandsch, wij begrijpen heel goed wat de juffrouw wilde zeggen”²¹.

Er kwam met dat buitenlandse graan overigens veel meer mee. ”In het afval van de ”weite”, zoals hier voor tarwe gezegd wordt, kan men bepaald vruchten- en zadenstudies doen. Daar zit van alles en nog wat in, ook spijkers, hoefijzers, naalden en dergelijke artikelen, tot pruimen toe, die tusschen de graankorrels in besten staat gebleven zijn en nog heel goed voor de consumptie geschikt zijn. Wie eens zoo’n allegaartje bijeen heeft gezien, zal zich nooit meer over de plantenrijkdom van dit soort terreinen verwonderen”²¹.

Op Pinksterzondag 1918 gingen Henrard, Jansen en Kloos op pad naar Karelke. Leiding van de excursie had ook nu weer Ver Straeten. Deze was ook landbouwonderwijzer en in die functie adviseerde hij bij de aanleg, bewerking en exploitatie van nieuwe ontginningen. Zo kwam hij ook in contact met Jan Hendriks. Er moet ooit een foto gemaakt zijn waarop beiden in de auto van Bolle Jan, zoals Hendriks in de volksmond werd genoemd, over de ontginning Karelke rijden.

Over hun eerste bezoekje aan het adventief-terrein schrijft Kloos: ”Nu was het nog maar een heel klein overblijfsel van wat het vroeger was. Van het vierkante kilometers groote terrein waren voor ons nog maar enkele strookjes langs de wegen belangrijk en een enkel weiland in volle glorie”. Een tweede tocht naar Karelke verliep wat teleurstellend ”daar sedert het eerste bezoek enkele paarden in de weide geducht huisgehouden hadden”. Toch wist ieder nog heel wat materiaal voor het eigen herbarium te verzamelen. Ook werden er wortelrozetten uitgestoken, die thuis weer in de grond werden gezet zodat men later alsnog materiaal van deze planten voor het eigen herbarium kon drogen. Een maand later keerde Kloos nog eens naar het terrein terug, wat weer enkele adventieven opleverde.

Aan zijn artikel in het N.K.A. is een lijst toegevoegd van over de 90 verschillende planten, die verzameld werden. Daarbij is het toch niet altijd duidelijk of het om een adventief gaat of een indigeen. Vermeldenswaard is *Sisyrinchium angustifolium*, een voor ons land nieuwe lisachtige. *Bunias Erucago*, een voor Nederland nieuwe kruisbloemige. Ook nieuw was *Potentilla argentea* L. *incanescens*, de viltganzerik, een variëteit die ook nog niet eerder was waargenomen. Hetzelfde gold voor een variëteit van de lathyruswikke, *Vicia lathyroides*. Nieuw zijn ook *Phacelia purshii* Buckley, een bosliefjesachtige, de ossetongen *Anchusa undulata* L en *Anchusa amplexicaule* Sibth. en Sm. en het helmkruid *Scrophularia scopoli* Hoppe, waarvan vijf exemplaren werden gevonden.

”De algemeene eigenaardigheid van Karelke was de enorme rijkdom aan Papilionaceeën (=vlinderbloemigen G.E.) en het bijna volstrekt ontbreken van aangevoerde Gramineeën (=grassen G.E.), wat vooral zeer merkwaardig is, daar bemesting met graanafval had plaatsgehad”.

Ook bij het station van Weert werden adventieven aangetroffen, wat niet verwonderlijk is. Zo de Franse silene, *Silene Gallica* L, en *Agrostemma Githago* L, de bolderik.

Galeopsis ladanum L *angustifolia*, de hennepnetel, groeide ”in zeer groote hoeveelheden op het stationsterrein te Weert, maar in juni begonnen pas zeer enkele ex. te bloeien”.

Coebergh had in 1906 al opgemerkt: ”Stapt men aan het station te Weert af, dan komen op het stationsterrein al hier aardige verrassingen voor. Zulke flinke exemplaren van *Vaccaria vegetalis* (=koekruid G.E.) als daar, vond ik rondom Maastricht en Valkenburg niet. *Salvia verticillata* (=kranssalie G.E.), een *Delphinium*-soort, *Lathyrus aphaca* (=naakte lathyrus G.E.) en *tuberosus* (=aardakker G.E.) staan er genoeglijk bijeen”.

5. Afzonderlijk memoreeren wij den Heer Ver Straeten.

Wie wetenschappelijke publikaties onder ogen krijgt, waarmee diverse tijdschriften aan het begin van deze eeuw aandacht vroegen voor de flora in de omgeving van Weert, komt tot een verrassende ontdekking. Een ontdekking die bevestigd wordt in de brieven, die voor-aanstaande plantkundigen elkaar in die jaren schreven. We komen er telkens weer de naam tegen van Ver Straeten.

Mathijs werd op 30 september 1851 geboren te Kieldrecht in Zeeuws-Vlaanderen. Zijn ouders waren Joannes Baptista Verstraeten en Maria Louise de Schnitzler. De familienaam wordt zowel aaneen geschreven als gesplitst in twee afzonderlijke woorden. Het waarom van deze dubbele schrijfwijze is niet duidelijk.

In 1872 behaalt Mathijs zijn onderwijzersdiploma en verblijft enige tijd te Rotterdam.

Vanaf 1 mei 1882 treffen we hem te Weert aan als hoofd van de Stadsburgerschool, de Eerste Openbare Lagere School. Over de indruk, die de jonge onderwijzer op zijn omgeving maakte worden wij geïnformeerd in de aanbevelingsbrieven die zijn sollicitatie naar de betrekking van hoofd der school te Weert, ondersteunden. H. Van Wijngaarden, die de leiding had van de school te Axel, waaraan Ver Straeten bijna een jaar werkzaam was, schrijft over hem: "dat hij zich onderscheidt door een onberispelijken wandel en beminnelijken omgang en de vriend der kinderen is". P. Van Vooren, pastoor te Axel, formuleert het in zijn brief aan het gemeentebestuur van Weert zo: "De Heer Verstraeten is een zeer deftig man, knap en goed onderwijzer"²².

In Weert volgt zijn benoeming tot leraar en directeur van de Rijksnormaalschool. Zoals nogal wat collega's in die tijd geeft ook Ver Straeten land- en tuinbouwcurssussen.

"Wat dat laatste betreft blijft het niet bij de theorie alleen. In eigen tuin en bij het Kok Ankersmitlaboratorium ent hij bomen, kweekt en kruist vele planten, en boekt daarbij bijzondere resultaten"⁸.

Zijn vrouw, Aletta Alida Zom, viel het geluk te beurt in de omgeving van de Swartbroekermolen de zomerschroeforchis weer te ontdekken. Zijn zoon Johan wordt door Kloos genoemd in het verslag van de pinksterexcursie. Met zijn vader begeleidt hij het gezelschap naar de Roeventerpeel, waar Isoëtes wordt verzameld. Dochter Marie-Louise trouwt later met Coen Aquarius, een onderwijzer, die bij haar vader op de Rijksnormaalschool zijn opleiding kreeg. In later jaren verhuisde hij naar Reuver. Daar heeft hij zich naast het gewone onderwijs ook bezig gehouden met landbouwenderricht. Hij maakte zich buitengewoon verdienstelijk voor de Limburgse Land- en Tuinbouwbond.

Terug naar zijn schoonvader, een man met een veelzijdige belangstelling. Zo hield hij voor de Onderwijzersvereniging in het arrondissement Weert op 17 november 1902 een spreekbeurt over "De geologische vorming van 't grondgebied van Rijn, Maas en Schelde in ons land, en 't Diluvium".

Mathijs Ver Straeten (1851-1922).

"Overigens putte hij zijn wijsheid niet alleen uit boeken. Veel heeft hij gewandeld en gefietst om het Limburgse land, dat hem dierbaar begon te worden, uit eigen aanschouwing beter te leren kennen. Het is danook niet zo heel verwonderlijk, dat Ver Straeten die bovendien een uitgesproken aanleg voor tekenen bezat- het plan opvatte een kaart van de provincie Limburg te ontwerpen en voor eigen rekening uit te geven"²³. Van de zeer fraaie kaart, die eind 1896 verscheen, zijn nog maar enkele exemplaren bekend. Een kan er nog bewonderd worden in de hal van het Weerter stadhuis.

Dat de verdiensten van Ver Straeten met betrekking tot de kennis van de flora vooral in de omgeving van Weert ook op nationaal vlak werden erkend blijkt uit de goede contacten, die vooraanstaande botanici aan de universiteiten met hem onderhielden. Het verslag van een buitengewone vergadering van de N.B.V. op 28 februari 1904 te Utrecht gehouden, vermeldt: "Als lid der Vereeniging wordt alsnog aangenomen de Heer M. Ver Straeten, directeur van de Kweekschool te Weert"²⁴.

Op 3 maart schrijft hij de secretaris-penningmeester Vuyck een bedankbrief. "Met belangstelling en ingenomenheid heb ik Uwe mededeeling ontvangen. Mijn dank voor den daarbij uitgedrukten wensch. Ik hoop op mijne wijze der Vereeniging een nuttig lid te kunnen zijn"²⁵. Het nieuwe lid kiest voor de Afdeling A, waarin sinds dat jaar de floristen elkaar gevonden hebben. Het motief voor die keuze tekent de man. "Omdat daarbij voor mij't meest zal te leeren en te genieten vallen".

In november 1913 wordt hij ook lid van het N.G.L.²⁶. Een nuttig lid van beide organisaties is hij zeker geweest. In afleveringen van De Levende Natuur uit de jaren 1915-1920 komen regelmatig bijdragen van Heukels voor. Hij publiceert over nieuwe plantensoorten en variëteiten, over nieuwe vindplaatsen ook van in ons land zeldzame planten. In die lijsten komt de naam Ver Straeten een keer of veertig voor.

Ook het N.G.L. erkent zijn inzet. "Afzonderlijk meenen we den Heer Ver Straeten te Weert te moeten memoreeren. Dankbaar gedenken we de welwillendheid waardoor hij ons inzage liet nemen van zijn talrijke vondsten van belangrijke planten in Noord-Limburg"²⁷. Ver Straeten deed meer. "Door hem kwam de Museumtuin in 't bezit van talrijke belangrijke aanwinsten. Daarvoor is een hartelijk woord van dank hier zeker niet misplaatst"²⁸.

Als cadeau voor de 15e verjaardag van dochter Maria stelt Ver Straeten in 1910 een herbarium samen. Het bevat 455 verschillende planten. Jammer genoeg is de vindplaats nergens vermeld, maar het merendeel lijkt afkomstig uit de omgeving van de stad. Bij 21 exemplaren geeft hij aan dat ze zeer zeldzaam zijn. Het album bleef de jaren door in de familie. In 1971 gaf Coen Aquarius het aan mij, waarna het werd afgestaan aan de natuurhistorische afdeling van het Gemeentemuseum "De Tiendschuur".

Op woensdag 8 maart 1922 is hij te Weert overleden. "Na langdurig en geduldig lijden" staat er op zijn gedachtenisplaatje. Het Kanton Weert voegt eraan toe: "In de zitting van den Gemeenteraad werd de verdienste van den overledene reeds gememoreerd"²⁹.

Het zou goed zijn wanneer er onderzoek gedaan werd naar de betekenis van Ver Straeten voor Weert. Zo'n studie zou niet alleen licht werpen op het onderwijs in die dagen maar ook op het sociaal-maatschappelijk leven ter plaatse in de eerste decennia van deze eeuw.

6. Spirantes, met algeheelen ondergang bedreigd.

Bij één facet van zijn veelzijdige verdiensten moet hier nog worden stilgestaan. Hij was een pionier op het gebied van natuurbescherming en natuurbehoud in een tijd, waarin nog nauwelijks iemand de dreigende verarming van het milieu in haar ware gedaante zag.

Rond half augustus 1903 komt de N.B.V. bijeen voor de 70e vergadering sinds haar

oprichting in 1845. De bijeenkomst begint in de kleine zaal van de schouwburg te Maastricht. Daags na de openingsvergadering wordt een excursie gehouden naar het Belgische Genk. "De twee volgende dagen werden besteed aan het houden van excursies van Weert uit"³⁰.

Lotsy merkt in het excursieverslag op dat daar in de omgeving nog heel wat te onderzoeken valt. "Helaas zal ons de gelegenheid om die kennis op te doen al zeer spoedig ontnomen worden door het in cultuur brengen van die interessante moerassen. Waar zich twee jaar geleden het uitgestrekte Wijfelterbroek bevond, met een oppervlakte van omstreeks 300 H.A., bedekt met een zeer eigenaardige vegetatie en ten deele met tijpische laag-veenvormingen, daar vertoonde zich nu een uitgestrekt veld met haverstoppels. De beek, die er doorheen loopt en die vroeger in talloze kronkels het moerassige gebied doorsneed, is in een breed afwateringskanaal veranderd.

De moerassen van het Wijfelterbroek behorende dus reeds tot het verledene. Maar daarmee houdt de vernieling der flora van deze streek niet op, want ook de geheele moerassstreek tot aan de Zuid Willemsvaart toe, de zoogenaamde Kalverpeel, wordt door het afwateringskanaal mede drooggelegd. De waterstand is er bijna een meter verlaagd, zoodat planten die vroeger in het moerassige gedeelte groeiden, thans droogvoets te bereiken waren. Het is echter duidelijk dat deze soorten hier een wissel dood tegemoet gaan. Inderdaad, het is hoog tijd dat onze flora beschermd worde!"

September het jaar daarop komt, tijdens de najaars-bestuursvergadering, een en ander weer ter sprake. Goethart, die een lans breekt voor het opzetten van een botanisch station, vindt dat ook niet langer gewacht kan worden met het aankopen van gronden, die voor de flora van belang zijn. Langer dralen mag niet, "wat hij door voorbeelden uit de omgeving van Weert toelichtte. Juist hier zijn nog talrijke botanisch interessante terreinen; uit particuliere bron had hij een 10-12 H.A. aangekocht. Daar de tegenwoordige waarde plm. 100-120 gld. per H.A. bedraagt zoude men voor grootere terreinen gelden moeten opneemen, waarvoor de rente door de Vereeniging zoude moeten vergoed worden"³¹.

Wanneer bij de eerstvolgende bestuursvergadering de notulen van de vorige bijeenkomst worden doorgenomen, blijkt het verslag niet helemaal correct te zijn. Daarom worden ze pas goedgekeurd, "nadat opgemerkt was dat de 10-12 H.A. nabij Weert nog niet waren aangekocht, doch dat met de talrijke eigenaren nog onderhandeld werd"³².

Uit een brief die Goethart een paar dagen daarvoor had ontvangen, blijkt dat hij Ver Straeten had ingeschakeld. "Eindelijk ben ik na heel veel heen en weer loopen en pleiten, zoodat met de boeren van Stramproy op dreef geraakt. 't Kost draad, dat zeg ik U. Eén zoo'n object kan al braaf taai zijn, laat staan een groot dozijn"³³.

Op twee na willen de huidige eigenaars de grond wel verkopen. Hoewel ze daar zelf volgens Ver Straeten indertijd hooguit f 50,- per ha voor betaalden, vragen ze nu meer dan het dubbele. "En meer heb ik nog niet geboden, want wat de één krijgt wil ook de andere hebben". Hij vraagt toestemming om tot 120 gulden te mogen bieden. "Wel is dat te veel, die grond is zooveel niet waard, maar de vraag is: wilt ge er hem voor hebben. Zooja, dan zal ik er in den loop van den winter verder werk van maken; nu dadelijk niet, want dan gaan de boeren zeker meenen dat er wat achter zit en nog onwilliger worden". De brief is interessant omdat ze onverbloemd laat zien hoe de onderhandelaar tegen een en ander aankijkt.

Nog wat andere zaken worden in deze brief aan de orde gesteld. Aan het eind komt de schrijver toch nog even op zijn onderhandelingen terug. "De waarde voor later zal 't grootste zijn als ik 't geheele moeras machtig wordt en daar werk ik op".

Om ons onbekende redenen is de aankoop niet doorgegaan. Dat lezen we althans in een brief van 16 juni 1908, gericht aan Vuyck. "De spirantheesterreinen zijn nu reeds onher-

roepelijk verloren. In de volgende maand zal ik een aantal ex. overbrengen naar een plaats waar ze voorloopig veilig zijn. 't Is wel niet het ware - maar dan bestaan ze toch nog³⁴.

In het Maandblad van het N.G.L. wordt verslag gedaan van een vergadering op 2e Pinksterdag 1915. Ook Ver Straeten is aanwezig. Hij vertelt de aanwezigen een en ander "omtrent natuurmonumenten in de buurt van Weert. Snel-handelend moest er, zo betoogde hij, worden opgetreden, als men menige zeldzame plant daar tegen uitroeiing wilde behoeden"³⁵. Staande de vergadering wordt bekeken hoe fondsen voor het doel geworven kunnen worden. Maar tot besluitvorming komt het niet. Men stemt alleen in met een voorstel "dat 't beter zou zijn, om op eene volgende vergadering 't vormen van een fonds, tot aankoop van natuurmonumenten, nader te bespreken". Wel krijgt Ver Straeten machtiging om in de tussentijd alle stappen te doen die nodig zijn om de terreinen, die hij op het oog heeft, voor het Natuurhistorisch Genootschap in eigendom te verwerven. Hij neemt, volgens het verslag, die opdracht welwillend op zich.

Doordrongen als hij ervan was dat een en ander echt geen uitstel meer duldde, komt hij meteen daarna in actie. Ver Straeten neemt zijn collega Custers en pastoor Munnecom van Ell in de arm. Met hun hulp slaagt hij erin de hand te leggen op het laatste van de zeven percelen waarop *Spiranthes aestivalis* dan nog voorkwam. Het nieuws bereikt de redactie van het Maandblad, dat vlak daarop uitkomt, nog net op tijd. Het wordt onder het kopje "Heugelijk nieuws" opgenomen. Het bewuste terrein was eigendom van de gemeente, die het voor de tijd van vijftien jaar aan verschillende boeren had verpacht. "Die pacht van 't bedoelde stuk heb ik voor de Vereeniging overgenomen, ruim 2 H.A. voor f 2,40 per jaar. De pacht duurt nog 7 of 8 jaar. Intusschen kan gezorgd worden, dat de Vereeniging het in eigendom verkrijgt. Eindelijk dus een resultaat in die richting!"

Het bestuur van het N.G.L. sluit zich daar van harte bij aan. "Inderdaad 'n resultaat! en 'n mooi resultaat, waarvoor we den heer Ver Straeten en den heeren, die hem behulpzaam waren, hartelijk dank zeggen".

Ook in het jaarverslag van het Genootschap over 1915, dat wordt afgedrukt in het decembernummer van het Maandblad, wordt nog even bij het onderwerp stilgestaan. "De heer Ver Straeten heeft zich de moeite gegeven om 't Genootschap in 't bezit te stellen van terreinen in de nabijheid van Weert, waarvan 't om de vele zeldzame planten die er groeien, te betreuren zou zijn als ze bebouwd gingen worden. Zoodra 't Genootschap over de noodige gelden beschikt zal 't er toe overgaan, om op de meest doelmatige wijze deze Natuurmonumenten in ongeschonden toestand te doen blijven voortbestaan"²⁸.

"Afzonderlijk meenen we den Heer Ver Straeten te Weert te moeten memoreeren", staat in het jaarverslag over 1916. Het blijkt dat hij allerhande plantenmateriaal heeft opgestuurd. Naast veenplanten en adventieven was daar ook de schroeforchis bij. "De bekende, zeldzame Orchidee, welke we in Zuid-Limburg missen en ook te Weert, door ontginningen, met algeheel ondergang bedreigd wordt. Gelukkig heeft de heer Ver Straeten zelf een perceel aangekocht, zoodat de plant althans daar nog veilig kan blijven staan"²⁷.

Maar verder dan goede bedoelingen en lovende woorden kwam het niet. Begrijpelijk dat Ver Straeten in 1916 teleurgesteld schrijft: "Hadden de Vereenigingen, op wier weg zulks ligt, toen op eenige perceelen de hand gelegd en de terreinen geïsoleerd, dan bleven tenminste de planten als natuurmonument in wezen. De grond, inmiddels in waarde vervijfdubbeld en meer, kostte toen niet meer dan f 20,- à f 50,- per H.A.! Thans is 't voor vele dier planten te laat, voor nog enkele hoog tijd"³⁶.

Het citaat komt uit een artikel in De Levende Natuur dat inzicht geeft in alle pogingen die Ver Straeten ondernam om te redden wat gered moest worden. Inzicht ook in het onbegrip van alle instanties, die toen een helpende hand hadden moeten bieden.

Het terrein dat dan in alle boeken nog wordt genoemd als groeiplaats van Spiranthes, is twintig jaar daarvoor al ontgonnen. Daarna werden de zeven andere groeiplaatsen gevonden, waarvan hierboven al sprake was. Een werd tot landbouwgrond. Vijf andere percelen waren eigendom van de gemeente Weert. Ver Straeten had geprobeerd het gemeentebestuur ertoe te bewegen een paar daarvan, ieder ongeveer 1 ha. groot, niet voor ontginning te verkopen. Hem werd beloofd dat de gemeente-opzichter de bedoelde percelen zou opnemen, waarna de zaak in orde zou komen. "De verkoopdatum kwam en zonder rekening te houden met eenige belofte of afspraak werd het ééne moeras in perceelen geheel verkocht". Daar was ook het Spiranthesveldje bij, ongeveer een halve ha. groot, en geheel geïsoleerd gelegen. Het werd voor nog geen rijksdaalder per are verkocht. Ook andere bijzondere planten kwamen daar voor naast werkelijk honderden exemplaren van de schroeforchis. "Nu teleurgesteld op den nieuwen eigenaar af, een groot grondbezitter in eene andere gemeente. Zijn rentmeester was zeer voorkomend en schijnbaar welgezind, om dat terrein in langdurige pacht af te staan. Het was September 1913. Toegezegd werd, dat het terrein voorlopig ongerept zou blijven liggen en intusschen kon worden onderhandeld en overeengekomen. Ook de pachter, tot wiens boerderij het nieuw verkregen stukje behoort, was van meening, dat het vooreerst wel zóó zou blijven liggen. Nog steeds wachtende op de te stellen condities ging ik er in 't voorjaar van 1914 toevallig eens langs en -stel u mijne verbazing en teleurstelling voor- 'k vond er 't prachtige Spiranthesveldje herschapen in een met jonge klaver begroeiden akker.

Er bleek van mijn voorstellen niet de minste notitie genomen te zijn!"

Het verhaal is helaas nog niet ten einde. Het tweede gebied, dat de gemeente te koop had aangeboden, werd niet gegund. Het zou nu in eigen beheer worden ontgonnen. De gemeente benoemde een commissie. Ook apotheker Eug. Hupperetz was lid van de commissie. "Iemand, die, deel uitmaakte van het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, iemand dus van wien men in de allereerste plaats moest verwachten, dat hij het behouden van een natuurmonument zou in de hand werken", schrijft Ver Straeten.

Hij heeft daarom de Weertse apotheker geattendeerd op de beide terreintjes, waarop onder meer Spiranthes nog voorkwam. Maar de ontginning gaat gewoon door. Het terrein werd gedraineerd en omgeploegd. Slechts een klein hoekje bleef gespaard. "Maar op dat stukje werden eenige wagonladingen kalk opgeslagen! zoodat de grond er doortrok met kalkwater en de enkele Spiranthesknollen, die er mochten zitten, werden gedood. Dit veldje moet, nadat het dus onherroepelijk was bedorven, te koop zijn aangeboden aan de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten. - De lezer besluite!"

Ook de N.B.V. is door Ver Straeten benaderd. Tijdens de vergadering in oktober 1916 wordt over aankoop van de Spiranthes-terreinen gesproken. Er blijkt daaromtrent overleg te worden gevoerd met de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten. De zaak verzandt echter in een discussie over wie wat zal bijdragen in de aankoopsom. Ook de vergadering eind november brengt de hele zaak geen stap dicht bij een oplossing.

Dan lijkt er heel even een keer ten goede te gaan komen. In de januari-vergadering is er ineens sprake van dat er f 600,- beschikbaar is voor het doel. Zou nu ook Natuurmonumenten eenzelfde bedrag willen uittrekken, dan kan de aankoop doorgaan. Maar wanneer het bestuur later dat jaar in vergadering bijeen is dan "kan weer een post van

f 600,- vervallen voor den aankoop van het Spiranthessterrein, omdat het terrein vóór 1922 niet verkocht zal worden door de eigenaars". Diezelfde dag wordt de leden meedeeld "aangaande het terrein te Weert is bericht ingekomen, dat het voorlopig niet verder zal worden ontgonnen. Van aankoop van het Spiranthes-terrein is dientengevolge voorlopig geen sprake; daar zal later werk van gemaakt kunnen worden".

Intussen had Ver Straeten onderzocht of Spiranthes wellicht op een andere manier nog te redden zou zijn. Niet voor niets gaf hij zijn cursussen land- en tuinbouw. Bij herhaling bracht hij knollen met kluit en al over op grond die ogenschijnlijk hetzelfde of ongeveer hetzelfde was als op de oorspronkelijke groeiplaats. "Soms kwam er 't eerste jaar een verarmd plantje op, doch 't tweede niets meer. In de meeste gevallen bleef 't reeds dadelijk weg. Gepoogd is vele malen, en met veel voorzorg, om ze te telen in pot, gevuld met grond harer natuurlijke groeiplaats, streng geïsoleerd en uitsluitend begoten met regenwater"⁴.

7. Te verhoeden, dat zij voor immer verdwijnen.

Wie de verhalen over alle pogingen tot behoud van de zeldzame schroeforchis tot zich laat doordringen, voelt respect voor de man, die zich daar zoveel moeite voor getrooste. Zijn inzet werd terecht in alle toonaarden geprezen. Maar de officiële instanties, de provinciale en landelijke verenigingen lieten het afweten. Het respect voor Ver Straeten groeit als we daar nog eens het relaas naast leggen van zijn pogen ook die andere zeldzame plant te behouden: de viesvaren.

Toen Vuyck en Goethart in 1895 dwars door de Peel trokken, vonden ze geen spoor van de viesvaren. Achteraf is duidelijk dat hun route daarvoor te veel naar het westen liep. De plant, die zij zo graag gevonden zouden hebben, werd in 1904 door Goethart, Ver Straeten en Jongmans aangetroffen in enkele grotere plassen meer naar het oosten: het Sarsven, de Banen en de Roeventerpeel⁶.

Ver Straeten, die in dat jaar met Goethart correspondeert over zijn onderhandelingen met boeren in Stramproy, licht hem ook in over een andere activiteit. Op een zaterdag aan het eind van november is hij naar het gemeentehuis in Nederweert gegaan. Hij kwam wat informatie inwinnen over de drie genoemde plassen. De Banen zijn dan al verkocht aan meerdere belangstellenden. Het grootste stuk water wordt door de nieuwe eigenaar, een grootgrondbezitter, gebruikt als jachtterrein. De kans daar nog iets van in handen te krijgen lijkt verkeken. Dan is er nog het Sarsven, ongeveer 10 ha groot. Het is nu nog eigendom van de gemeente, evenals de Roeventerpeel. Dit laatste gebied wordt door de Schoordijk verdeeld in twee stukken, elk ongeveer 36 3/4 ha groot. De vraag is nu of er over aankoop onderhandeld moet worden. Met betrekking tot welk gebied het eerste? Wat mag daarvoor volgens Goethart geboden worden? Ver Straeten hoopt dat een en ander dit keer wat gemakkelijker zal lopen want "de burgemeester is mij zeer bevriend". Of er op deze brief werd gereageerd is niet bekend.

Bijna drie jaar later komen de leden van de Afdeling A van de N.B.V. in vergadering bijeen. Uit het verslag blijkt dat er dan nog steeds over eventuele aankoop gepraat wordt. Kennelijk zijn er plannen om het samen met Natuurmonumenten te doen, waarbij de N.B.V. een bedrag van f 1000,- beschikbaar wil stellen. Er worden vraagtekens gezet bij het voorstel om Oudemans van Natuurmonumenten namens beide organisaties te laten onderhandelen. Maar Goethart merkt op "Wanneer de eigenaars van zoodanige terreinen bemerken dat hun eigendommen voor het een of andere doel begeerlijk schijnen, zij den koopprijs onmogelijk hoog opvoeren"³⁷. Er wordt uitvoerig gedelibereerd over het regelen van de toegang tot het terrein. En wat moet er gebeuren als Natuur-

monumenten eens zou worden opgeheven? Maar de zaak zelf wordt weer doorgeschoven naar de algemene ledenvergadering, die 's middags gehouden zal worden. Als een en ander daar aan de orde wordt gesteld volgt er een discussie of het onderwerp, dat niet op de agenda staat, eigenlijk wel besproken kan worden. Daar tegenin wordt "opgemerkt dat er gevallen zich kunnen voordoen, waar snel handelen gewenscht was, zóó dat het niet altijd mogelijk zou zijn eerst de vergadering te hooren. Vooral bij het aankopen van terreinen is een snel besluit te verkiezen boven behandeling in een ledenvergadering, omdat het gewenscht is dat aan plannen tot aankoop zoo weinig mogelijk ruchtbaarheid worde gegeven"³⁸.

Het schijnt ook nu weer bij bespiegelingen gebleven te zijn. Daags voor Kerstmis schrijft Ver Straeten aan Goethart over wat zaken betreffende het Kok Ankersmit station. Waarschijnlijk schoot hem na ondertekening van zijn brief nog iets te binnen. Hij voegt er nog een regeltje aan toe "Komt er van reserveeren van 't Isoëtesterrein niets?"³⁹.

Pas na maanden horen we weer van hem. Hij is verhinderd deel te nemen aan de vergadering die voor 20 juni 1908 is uitgeschreven voor de leden van Afdeling A. Daarom een schriftelijk verzoek aan Goethart. "Doch 'k wensch voor die gelegenheid Uwe bijzondere aandacht te vestigen op 't volgende.

Het Isoëtes-terrein dreigt nog dit jaar verloren te gaan. Men is sedert verleden jaar met alle kracht bezig de Tungelroysche beek te verbeteren, d.w.z. verbreden en verdiepen, zoodat haar gebied zoowat alle water kan kwijt raken"⁴⁰. Ver Straeten herinnert eraan dat de onderhandelingen over een eventuele aankoop samen met Natuurmonumenten al jaren lopen, zonder dat er enig schot in de zaak zit. Daarom heeft hij nu ook de voorzitter, prof. Went, geschreven niet langer af te wachten en het terrein voor de N.B.V. aan te kopen. "Er is toch kapitaal. Kan een gedeelte, 2 à 3 mille, niet worden

Waar langs de Schoordijk eens Isoëtes groeide, staat nu de maïs.

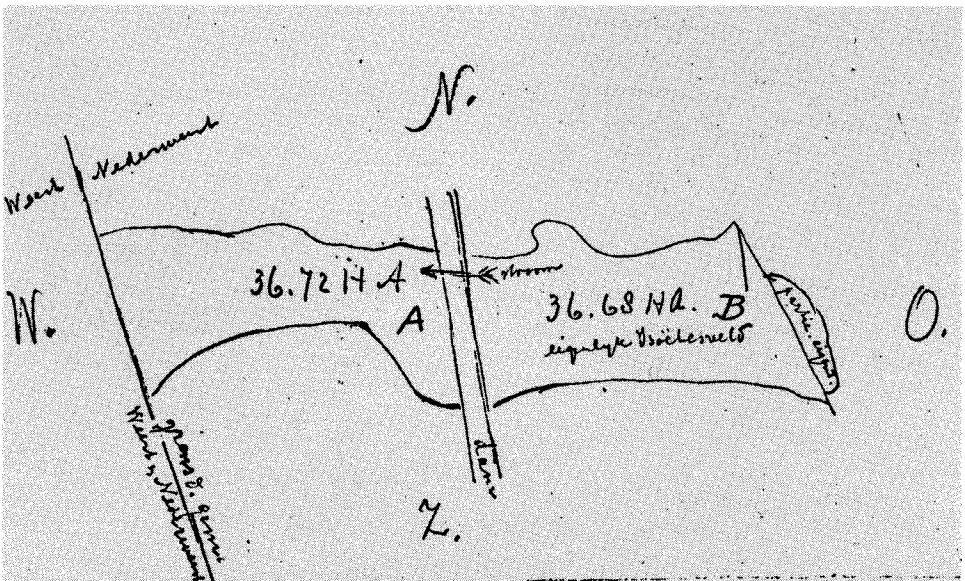
belegd in grondbezit? Al brengt dat weinig of geen rente op -is 't bezit van zulk zeldzaam terrein niets waard?"

Oudemans van Natuurmonumenten zou zich tevreden willen stellen met de aankoop van het gedeelte van de Roeventerpeel ten oosten van de Schoordijk. In dat gedeelte komt de biesvaren immers vooral voor. "Dat moet ik beslist ontraden" schrijft de man, die de situatie ter plaatse door en door kent. Men zou daar immers volkomen afhankelijk worden van degene die het westelijke deel in bezit heeft, en de kans lopen het water toch nog kwijt te raken als gevolg van werkzaamheden die daar worden uitgevoerd. Maar wanneer de N.B.V. beide gedeelten aankoopt, dan kan men zelf de waterlossing regelen. Het westelijke deel is botanisch wel niet interessant, maar er zou weiland van gemaakt kunnen worden. Dat zou rente kunnen opbrengen en dat maakt dan weer veel goed.

"Ik verzoek U de zaak met 't Bestuur in allen ernst te bespreken - en voor te stellen onverwijld tot handelen over te gaan. Een formeelen opdracht is noodig, zonder deze kan niets ernstigs ondernomen worden. Reeds 2 jaar ben ik in onderhandeling met het Gemeentebestuur van Nederweert geweest ('t terrein is eigendom der gemeente -op een klein stukje na) maar ben nu au bout de mon latin."

Volgens Ver Straeten moet er dringend met het Waterschap en het college van Gedeputeerde Staten worden gepraat over de waterlossing op de hoger gelegen terreinen. "Als dat alles niet binnenkort kan geschieden vrees ik dat het voor immer te laat wordt."

In zijn noodkreet aan voorzitter Went doet Ver Straeten de hele zaak nog eens uit de doeken aan de hand van een door hem getekend kaartje⁴¹. "Bijgaand schetsje is een ruwe voorstelling der plassen. In B speciaal vindt men de Isoëtes en wel de verschillende variëteiten". Het pijltje, dwars door de Schoordijk getekend, geeft de richting aan van de openbare waterlossing. "A is onmisbaar om in B 't water te behouden, daar eene afleiding voor het van boven B komende water over A moet gaan. Kwam dat nu in vreemde handen dan komt men met B vast te zitten, en B komt met A droog".

Situatieschetsje van de Roeventerpeel, door Ver Straeten gevoegd bij zijn brief aan Went, op 18 juni 1908.

Opnieuw wijst de man te Weert op de rampzalige gevolgen van de werkzaamheden aan de Tungelroyse Beek. De *Spiranthes* vindplaatsen zijn als gevolg daarvan als onherroepelijk verloren te beschouwen. "Het Isoëtesterrein zal nog niet aanstonds dat lot deelen, omdat een duiker onder de spoorlijn, die daartoe te hoog ligt, 't belet. 't Water zal er slechts plm. ½ Meter dalen, toch reeds te veel! en waardoor het gedeelte dat met de beste, grootste, oudste planten is bezet geheel of bijna droog zal komen. En is 't water eenmaal weg, dan helpt een neutraliseeren van de afwatering (beek) niet meer".

Ook nu dringt Ver Straeten erop aan dat een en ander in het bestuur zal worden besproken. Desnoods moet de N.B.V. zelf de nodige stappen doen. Er dient wel een formele opdracht tot onderhandelen te worden gegeven "aan een ander of aan mij, want de zaak staat zóó, dat moet worden doorgewerkt (met gemeentebestuur, Gedep. Staten en Waterschap)."

In het verslag van de eerstvolgende bestuursvergadering wordt echter met geen woord over de zaak gerept. Wie de beide brieven leest komt onder de indruk van de manier waarop Ver Straeten met hart en ziel de goede zaak bepleit. Toch komt een en ander pas vier jaar later, in juni 1912, weer aan de orde. "Bij de rondvraag vestigt de heer Goethart er de aandacht op dat de waterplas bij Weert gevaar loopt in te droogen, en vraagt of de Botan. vereen. in samenwerking met de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten het kwaad, gevolg van daar ter plaatse geschiedende verveningen, niet zou kunnen keeren!"⁷⁴²

De reactie op zijn woorden is typerend voor de hele gang van zaken. Men durft kennelijk zelf geen enkele verantwoordelijkheid te nemen. "Besloten wordt aan de Vereeniging voor Natuurmonumenten over deze zaak te schrijven."

In de vergadering, die in oktober van dat jaar wordt belegd, komt de voorzitter nog even terug op de woorden van Goethart. Er is een briefwisseling gevoerd met Natuurmonumenten. "Dit heeft bericht dat de plassen te Weert door de verveningen in die streek onvermijdelijk droog moeten loopen."⁷⁴³

Het lijkt erop dat Ver Straeten zijn conclusies al getrokken had. In 1910 bedankt hij als lid van de N.B.V. In het archief van de vereniging treffen we daarna ook geen brieven van hem meer aan. In 1913 wordt hij lid van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Daar zet hij de strijd voort om het behoud van zijn "in nood verkeerende kinderen der natuur". Maar een lijdensweg is het gebleven. Tijdens de maandelijks vergadering in maart 1916 te Sittard brengt de voorzitter een brief van Ver Straeten ter sprake. Deze stelt het Genootschap voor "om bij 't Gemeentebestuur van Nederweert stappen te doen, opdat door den aanleg van een kanaal aldaar wordt voorkomen, dat de zeldzame *Isoëtes*-variëteiten, welke in de buurt van Nederweert groeien, gansch en al worden uitgeroeid."⁷⁴⁴ De voorzitter wordt gemachtigd aan dit verzoek te voldoen.

In zijn artikel in *De Levende Natuur* legt Ver Straeten uit wat er precies aan de hand is "Er bestaan plannen tot 't graven van 'n scheepvaartkanaal tusschen de Zuid-Willemsvaart en de Maas, en dit kanaal zal 't *Isoëtes*veld doorsnijden, d.w.z. juist die plas waarin *Is. lacustris rectifolia* en *Is. echinospora* var. *rectifolia* en *recurvata* bijéén vóórkomen. Misschien wordt het lage terrein aangevuld, misschien ook verandert de waterstand zóódanig dat het bedoelde terrein droog loopt. Worden geen ernstige pogingen gedaan, om tenminste een klein gedeelte van plm. 2 H.A. gereserveerd te krijgen -of mochten die pogingen niet slagen, dan verdwijnen de zoo merkwaardige drie variëteiten van *Isoëtes* die hier éénig zijn in Nederland."⁷⁴⁶

In 1916 is er mogelijk door voorzitter Schoute van de N.B.V. en eerste secretaris Pulle nog een brief geschreven aan de burgemeester van Nederweert. Daarin wordt gevraagd bij de ontginning van het Schoorwater of de Schoorkuilen een terrein van ongeveer 2 ha te sparen. Hier immers groeien drie voor Nederland uiterst zeldzame *Isoëtes*soorten.

Het kanaal Wessem-Nederweert doorsnijdt de Roeventer peel.

Ze snijden zelfs het punt van de financiën aan, zij het dat ze daarbij duidelijk een paar slagen om de arm willen houden. "Dat zij, indien hiertoe byzondere kosten gemaakt moeten worden, bereid zijn te trachten, daartoe de noodige gelden bijeen te brengen, indien die niet op andere wijze gevonden kunnen worden."⁴⁵

Ook met betrekking tot de aanleg van het kanaal schijnt er van de kant van de N.B.V. nog actie te zijn ondernomen. Tijdens een vergadering op 27 januari 1917 blijkt dat Pulle, de eerste secretaris, overleegd heeft met de ingenieur die dan belast is met de aanleg van het kanaal Wessem-Nederweert. "Dat kanaal wordt zoo getrokken, dat het terrein er niet door zal lijden."⁴⁶ Een en ander wordt jaren later nog eens bevestigd. In 1922 heeft Kloos een gesprek met ir De Bussy te Weert. "Als gevolg daarvan heeft de heer Kloos de toezegging gehad van het bewaard blijven van een stuk van de Roevender Peel, dat bekend staat als de rijkste vindplaats van de verschillende Isoëtes vormen."⁴⁷

Op zondag 29 januari 1922 komen de leden van de N.B.V. te Utrecht bijeen voor een vergadering. "Tenslotte komt aan de orde de bespreking over hetgeen gedaan kan worden ter bescherming van de planten rondom Weert", lezen we in de notulen.⁴⁸ Wat dan volgt is even typerend voor de hele gang van zaken als beschamend. "De voorzitter leest een schrijven van den heer Weevers voor, die als bestuurslid verscheidene malen Weert bezocht heeft, het laatst in 1914." Dat is dan alweer acht jaar geleden. Toch meent uitgerekend hij zich in negatieve zin over de kwestie te moeten uitlaten. Wanneer Isoëtes bedreigd wordt doordat de omliggende terreinen worden gedraineerd, dan valt er niets te redden. De heer Jansen doet er nog een schepje bovenop met zijn opmerking "gelukkig zijn er bij Breda en Oisterwijk nieuwe vindplaatsen ontdekt." Hij denkt "dat de Botanische Vereeniging, die toch niet over veel geld beschikt, misschien het best indirect kan helpen, door de contributie van de Vereeniging tot Behoud van

Natuurmonumenten te verhoogen, welke laatste vereeniging meer actief kan optreden.” Uiteindelijk valt het besluit ”om het gelukkige denkbeeld van den heer Jansen uit te voeren.”

In 1924 schijnt Isoëtes nog voor te zijn gekomen in het Sarsven en de Roeventerpeel. ”Vooral in de Baanen zijn er vele plaatsen, waar Isoëtes werkelijk het voornaamste bestanddeel van het plantentapijt vormt.”

In 1956 groeit alleen in de Banen nog Isoëtes tenella, de nieuwe naam die dan aan Isoëtes echinosporum gegeven is.⁵ Later zal Limburgs Landschap een groot deel van het Sarsven aankopen. ”Het voorkomen van de biesvaren (1942) was een der voornaamste redenen om het Sarsven in bescherming te nemen. Helaas is in 1961 deze plant niet meer gevonden.”⁴⁹

8. Stad in het groen.

Tegenover de vergaderende vakmensen aan de universiteiten was Mathijs Ver Straeten een amateur. Maar wel een, die oog had voor alle ingrijpende veranderingen in het landschap rondom Weert. Iemand, die over het vermogen beschikte de grote problemen te zien, hun ware aard te onderkennen en er zinvolle oplossingen voor aan te dragen.

Bij herhaling probeerde hij met grote vasthoudendheid belangrijke organisaties in ons land ertoe te bewegen bedreigde terreinen aan te kopen en te isoleren voor het te laat was en de overheid te overtuigen van de absolute noodzaak natuur en milieu te behouden en te beschermen. Maar Ver Straeten had net zo goed oog voor het nieuwe dat, dankzij de ontginningen, tot ontwikkeling kwam.

Het verhaal van zijn inzet, die niet gehonoreerd werd, zou in onze dagen zo weer geschreven kunnen worden, na verandering van jaartallen en namen. Voor Weert, dat zich presenteert als ”stad in het groen”, zijn naast de zomerschroeforchis en de biesvaren nog heel wat meer buitenissigheden voorgoed verloren gegaan.

Noten

ABV: Archief van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging, tot 1945: Nederlandsche Botanische Vereeniging (N.B.V.)

- bij alle correspondentie wordt de datum vermeld, die de afzender opschrijft, en het nummer waaronder het poststuk in het brievenboek werd opgenomen.

NKA: Nederlandsch Kruidkundig Archief. Hierin verschijnen publikaties over de flora van Nederland, de notulen van de vergaderingen van de N.B.V. en mededelingen aan de leden.

NHM: Natuurhistorisch Maandblad, orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (N.G.L.).

DLN: De Levende Natuur, een natuurhistorisch tijdschrift, dat werd opgericht door E. Heimans, J. Jaspers jr en Jac. P. Thijssse.

1. COEBERGH, P.TH. Weert, onverdiend onbekend, in: DLN 11 (1906), blz. 217-218
2. VER STRAETEN. Hoe weer *Spiranthes aestivalis* werd ontdekt, in: DLN 20 (1916), blz. 427-430
3. EGELIE, GODFRIED C.M. Het Kok Ankersmit station te Weert (1905-1913), in: Weert in woord en beeld. Jaarboek voor Weert 1992, blz. 67-100
4. V.S. *Spiranthes aestivalis*, in: DLN 20 (1916), blz. 471-474
5. VEER, J. VAN DER. Biesvarens in Nederland, in: DLN 59 (1956), blz. 221-225
6. NKA 1905, blz. 97
7. SMIT, P. Van floristiek tot moleculaire biologie: 125 jaren Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging, 1970
8. Geciteerd in: G.C.M. EGELIE. Mathijs Ver Straeten (1851-1922) en zijn in nood verkeerende kinderen der natuur, in: NHM 60 (1971), blz. 71-73
9. JONGMANS, J.W. en F.H. VAN RUMMELEN. Isoëtes. Voorkomen in Limburg. Verwantschap met fossiele vormen, in: NHM 13 (1924), blz. 111-116
10. ABV, 22 okt 1908, nr. 190
11. NKA 1919, blz. 73-89
12. GARJEANNE, A.J.M. Een ”verdwenen” plant weergevonden, in: DLN (1910), blz. 99-100
13. WEVER, A. DE. Een merkwaardige vondst, in: NHM 4 (1915)

14. VERSTRAETEN. Miltvaren, in: NHM 6 (1917), blz. 12
15. NHM 6 (1917), blz. 29
16. CREMERS, J. Ceterach officinarum te Stramproy, in: NHM 12 (1923)
17. NKA 1922, blz. 42
18. NKA 1922, blz. 47-48
19. De gegevens zijn ontleend aan een brief d.d. 15 maart 1971 van C. Aquarius aan mij.
20. BOER, A.J. DE. Planten en mensen in Nederland, in: DLN 43 (1938), blz. 146-151
21. BRUMMELKAMP, J. Het Pothoofd in memoriam en zijn opvolger, in: DLN 19 (1915), blz. 116-118, 136-139, 161-167, 186-191, 207-213, 234-236
22. EGELIE, GODFRIED C.M. Mathijs Ver Straeten (1851-1922) en zijn wandkaart van Limburg, in: De Maasgouw 91 (1972), kol. 161-186 (tevens Communicationes Biohistoricae Ultrajectinae, nr. 35)
23. EGELIE, G.C.M. Wandkaart van Limburg, in: Spiegel Historiae 8 (1973), blz. 286-289
24. NKA 14 (1903-04), blz. 66
25. ABV, 3 mrt 1904, nr. 39
26. NHM 2 (1913), blz. 48
27. NHM 6 (1917), blz. 3
28. NHM 4 (1915), nr. 12
29. Het Kanton Weert 54 (1922) nr. 10 d.d. 10 mrt, blz. 1-2
30. NKA 14 (1903-04), blz. 24-30
31. Notulenboek bestuursvergaderingen, blz. 14
32. Idem, blz. 16
33. ABV, 21 nov 1904, zonder nr
34. ABV, 16 jun 1908, nr. 87
35. Heugelijk nieuws, in: NHM 4 (1915), nr. 7
36. V.S. Merkwaardige kinderen onze flora in 't gedrang, in: DLN 20 (1916), blz. 328-330
37. NKA 17 (1906-07), blz. 33-35
38. NKA 17 (1906-07), blz. 40
39. ABV, 24 dec 1907, nr. 380
40. ABV, 16 jun 1908, nr. 87
41. ABV, 18 jun 1908, nr. 94
42. NKA 21 (1911-12), blz. 53
43. NKA 22 (1912-13)
44. NHM 5 (1916), nrs. 3 en 4
45. NKA, conceptbrief, geen datum 1916, nr. 52
46. NKA 1917, blz. 49
47. NKA 1922, blz. 47-48
48. NKA 1922, blz. 41-42
49. EGELIE, G.C.M. Mathijs Ver Straeten: om het behoud van de "Merkwaardige kinderen onzer flora", in: NHM 60 (1971), blz. 141-145